

előtt eltitkolta, hogy a hollandiai Gestapo „Zsidó ügyek“ alosztályán dolgozott.

Frank úr, amikor arra kérték, hogy tanúskodjék, kijelentette, hogy az, aki őket letartóztatta, „csak a parancsot teljesítette, és egyébként kifogástalanul járt el“.

— Csupán annyit kérek — tette hozzá Anne Frank apja —, ne kelljen ismét látnom azt az embert.

Egy rendőrségi felülvizsgáló bizottság Silberbauert hivatalosan felmentette minden minősített bűn alól. Ismét tagja a bécsi rendőrségnek, és a személy nyilvántartási osztályhoz osztották be. Mel-

lékesen, Silberbauer a központi rendőrségen dolgozott mindazokban az években, amelyekben én nyomoztam utána. Valószínűleg az utcán is találkoztunk. De el ne felejtsem: a Dokumentációs Központunkkal szemben van egy nagy textil-áruház, amelynek cégtábláján is a SILBERBAUER név olvasható. Egy másik hasonló áruház, ugyancsak Silberbauer névvel, épületünk bejárata mellett áll. Természetesen, Silberbauer nem sokat számít. Az iratsomóiban levő nevekhez képest ő senki, nulla.

Am a nulla előtti szám Anne Frank volt.

Egy az igazak közül

Mialatt Franz Murer 1942-ben a nyolcvanezer vilnai zsidó kiirtását irányította, véletlenül egy másik osztrák is éppen őt volt: a bécsi származású Anton Schmid, a Wehrmacht 42 éves őrmestere. Mint sok más osztrákot, őt is besorolták a Wehrmachtba. Schmid nem volt katonás típusú őrmester. Inkább csendes, sokat elmélkedő, keveset beszélő ember, s emiatt századtársai között kevés barátja volt. Csak egyetlen kép maradt fenn róla. Ez tépelődő arcú, lágy vonású, szomorú szemű, fekete hajú, kis bajuszú embernek ábrázolja. Katonai egysége Murer gyilkos tevékenységének legkegyetlenebb hónapjaiban Vilnában állomásozott.

Anton Schmid buzgó katolikus volt; mások szenvedése láttán maga is fájdalmat érzett. Ugyanakkor rendkívül bátor ember volt. Története talán sohasem vált volna ismertté, ha a Murerre vonatkozó iratokban nem lettek volna olyan tanúvallomási foszlányok, amelyek rá utaltak. A 250 személy közül, akik életben maradtak a vilnai gettóból, többnek életét Anton Schmid mentette meg. Történetét is később ők mondták el nekem.

Vilnában titokban sok német elítélte Murer rémtetteit, de nyíltan semmit sem merészeltek tenni. Schmid keresztény kötelességének tartotta, hogy segítsen az elnyomott zsidókon. Olyan segélyező szervezettel vált, amelynek csupán egyetlenegy tagja volt. Nagy személyi kockázattal belopakodott a gettóba, élelmet vitt az éhhalállal küszködő felnőtteknek, zsebében pedig tejet a csecsemők számára. Tudta, hogy Vilna más részsein ezer és ezer zsidó rejtőzködik, ezért hírvívő szolgálatot teljesített köztük és a

gettóban levő barátaik között. Még azt is meg mertte tenni, hogy a Wehrmacht-tól fegyvereket lopjon, és azokat a zsidó ellenállási mozgalom harcosainak adja.

— Mindezt anélkül tette, hogy érette valaha is köszönetet várt volna — mondotta az egyik életben maradt személy. — Jószívűségből tette. Számunkra a gettóban ez a szerény, csendes ember, feldwebeli uniformisában amolyan szentféle volt.

Az elkerülhetetlen azonban bekövetkezett. 1942 áprilisának első napjaiban a Gestapo felfedezte, hogy Schmid őt zsidót ki akart csempészni a gettóból a közeli Ponary erdőbe, ahol azt remélték, hogy elbújhatnak. Letartóztatták. Másnap reggel a német katonai törvényszék halálra ítélte.

Két órával később Schmid ezeket írta feleségének, Stefinek és leányának:

„Megkaptam két leveleteket. Örvendek, hogy otthon minden rendben van. Meg kell mondanom, milyen sors vár rám, de kérlek, legyetek erősek, amikor e soraimat tovább olvassátok... Eppen az imént ítélt halálra a katonai törvényszék. Semmit sem tehettek, csak kegyelemért folyamodhatom, amit meg is tettem. Nem döntenek délig, de azt hiszem, elutasítják. Minden hasonló folyamodványt elutasítottak.

De, kedveseim, ne csüggedjete el. Én belenyugodtam sorsomba. Így akarta a Fennvaló, a mi drága Urunk, és ellene semmit sem lehet tenni. Annnyira nyugodt vagyok, hogy magam is alig hiszem. A mi drága Istenünk akarta így, és ő megerősített. Reménykedem, hogy Ő nektek is erőt ad.

El kell mondanom, hogyan történt. Sok zsidó volt itt, akiket a litván katonák

szedtek össze, és a városon kívül, a mezőn agyonlőttek — egyszerre kétezer-háromezer embert. Képzeljétek csak, a kisgyermekeket mind a fához vágták. Parancsom volt — bár ez nem tetszett nekem —, hogy vegyem át a Versprengtenstelle-t, ahol száznegyven zsidó dolgozott. Arra kértek, hogy vigyem el őket onnan. Engedtem magam meggyőzni — tudom, milyen lágy szívű vagyok. Segítettem rajtuk, ami az ítélő bírák szerint nagyon súlyos dolog. Nehéz lesz az élet számotokra, de bocsássatok meg, édes Stefi és Gertha: emberi lényként viselkedtem, senkit sem akartam bántani.

Amikor e levelet olvassátok, én már nem leszek e földön, többé nem írhattok nekem. De legyetek meggyőződve, hogy egy jobb világban ismét találkozunk a mi drága Urunk színe előtt. Korábban írtam egy levelet április 1-én, beletettem Gertha fényképét. Ezt a levelet egy papnak adom át...”

Négy nappal később, április 13-án Anton Schmidet kivégezték. Azzal az öt zsidóval együtt halt meg, akiket meg akart menteni. Egy vilnai kis temetőben temették el. Két nap múlva a pap, tiszteendő Fritz Kropp, Schmid levelét elküldte özvegyének Bécsbe:

„Hétfőn, 13-án, délután 3 órakor férjének meg kellett halnia“ — írta Kropp Vele voltam az utolsó órákban... Imádkozott, és erős maradt mindvégig. Utolsó kívánsága az volt, mondjam meg Önnek, hogy Önnek is erősnek kell maradnia...”

Anton Schmid neve fennmaradt több olyan zsidó naplójában, akiket később megöltek a vilnai gettóban. Mindegyik jószívűségéről és bátorságáról beszélt. A néhány életben maradt volt elhurcolt jól emlékezik rá. Hozzákezdtem hát, hogy összegyűjtsem tanúvallomásaikat. Egyik napon barátom, dr. Mark Dvorzecki Tel Avivból meglátogatott Bécsben. Az Eichmann-perben az ő tanúvallomása Vilnáról hozzájárult ahhoz, hogy az osztrákok meggyőződjenek Murer perbefogásának szükségességéről. Dvorzecki adta meg Anton Schmid özvegyének a címét.

Felkerestem Frau Schmidet, ezt a férat, idős asszonyt, akinek egy kis üzlete és nagyon kevés pénze van. Asszonyleánya, Gertha, vele él. Elmondották, hogy az élet nem volt könnyű számukra 1942-ben, különösen miután körzetükben ismertté vált, hogy Feldwebel Schmidet kivégezték, mert igyekezett megmenteni néhány zsidót. A szomszédok közül egyesek még rémítgették is Frau Schmidet, az „áruló“ feleségét, és azt mondták, költözzék el onnan. Mások betörték házának ablakait.

Azt kérdeztem Frau Schmidtől, van-e valamilyen kívánsága. Van, mondotta: szeretné meglátogatni férje sírját Vilnában. Ezt nem volt könnyű elintézni... Elmeséltem a történetet a bécsi szovjet követnek, és megkértem, adjon engedélyt a család számára, hogy elmenjen Vilnába. Azt mondtam, hogy a Dokumentációs Központ finanszírozza az utazást. 1965. október 29-én Frau Schmid, leánya és veje vonaton Minszkbe utaztak, és onnan repülőgépen Vilnába. A Dokumentációs Központ sírkövet állíttatott Anton Schmid emlékére, ezzel a felirattal:

AKI ITT NYUGSZIK, INKÁBB AKART
EMBERTÁRSAIN SEGÍTENI, MINT
ÉLNI

Frau Schmid megmutatta nekem férjének egy korábbi, 1942. április 1-ről keltezett levelét. Akkor a Gestapo már nyomozott utána. „Egyszer mindenkinek meg kell halni — írta —. Az ember meghalhat mint hóhér vagy mint segítőtárs. Én mint segítőtárs akarok meghalni.“

Bodor András fordítása